

ПОЗИТИВНІ АСПЕКТИ Й РИЗИКИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ НА БІЛІНГВАЛЬНІЙ ОСНОВІ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТУ

Ситняківська С.М., к. пед. н.,
доцент кафедри соціальних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті представлені позитивні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців на білінгвальній основі в умовах університету та виокремлені ризики, які виникають у процесі такої підготовки. Доведено, що білінгвальне навчання може принести майбутньому фахівцю більше користі, ніж класичне, попри незначні ризики, розвиваючи в студента білінгвальну професійну комунікативну компетентність, яка в майбутньому дастє можливість бути високопрофесійним фахівцем у своїй галузі: брати участь у міжнародній співпраці, долучитися до міжнародних новітніх здобутків у своїй галузі, займатися саморозвитком і самовдосконаленням, бути конкурентоспроможним на сучасному ринку праці.

Ключові слова: білінгвальна освіта, білінгвальне навчання, професійна підготовка, модель, методична система, технологія.

В статье представлены положительные аспекты профессиональной подготовки будущих специалистов на билингвальной основе в условиях университета и выделены риски, которые возникают в процессе такой подготовки. Доказано, что билингвальное обучение может принести будущему специалисту больше пользы, чем классическое, несмотря на незначительные риски, развивая у студента билингвальную профессиональную коммуникативную компетентность, которая в будущем позволит быть высокопрофессиональным специалистом в своей области: участвовать в международном сотрудничестве, присоединиться к новейшим международным достижениям в своей области, заниматься саморазвитием и самосовершенствованием, быть конкурентоспособным на современном рынке труда.

Ключевые слова: bilingualное образование, bilingualное обучение, профессиональная подготовка, модель, методическая система, технология.

Sytnyakovska S.M. POSITIVE ASPECTS AND RISKS ARISING IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING ON A BILINGUAL BASIS IN A UNIVERSITY

Due to the fact that our state has been involved in the globalization and integration processes taking place in the modern world, and has chosen for itself the European vector of the development, then the modern institutions of higher education have faced the task of forming a person capable of living and acting in new conditions, that is, the training of a specialist, capable of adapting their knowledge, skills and abilities in the multicultural environment. Such changes have intensified the search for new forms and methods, technologies of organization the educational process. One of the effective options for training modern specialists in such conditions is their preparation on a bilingual basis.

So, the article presents the positive aspects of professional training of future specialists on a bilingual basis in a university and highlights the risks that arise in the process of such training.

It is proved that bilingual education can bring future specialists more benefits than classical one, despite minor risks, developing a bilingual professional communicative competence of a student, which in the future will allow to be a highly professional specialist in their field: to participate in international cooperation, join the latest international achievements in their field, to engage in self-development and self-improvement, to be competitive in the modern labor market.

It should be also noted that there are a number of unresolved problems in the system of such education, which require further development: bilingual programs and curricula; system of educational interrelations and exchanges; testing, control and certification; use of new educational technologies in the process of bilingual education.

Key words: bilingual education, bilingual training, professional (special) training, model, methodical system, technology.

Постановка проблеми. Оскільки нашою державою в останнє десятиліття обраний європейський вектор розвитку, то сучасна європейська мовна політика України орієнтує майбутніх фахівців на багатомовність, без якої успішна їх конкуренція на ринку праці, міжнародна діяльність неможливі. Це стосується й майбутніх фахівців соціальної сфери, адже знання декількох мов на про-

фесійній основі є надійною інвестицією в умовах ринкової економіки та полікультурності й полілінгвальності сучасного соціуму.

У статті 7 Закону України «Про вищу освіту» (2017 р.) зазначено: «Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти». Далі: «У закладах освіти відповідно до освітньої

програми можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу». Також у статті 84 цього Закону зафіксовано, що повинні бути створені умови для «... реалізації права учасників освітнього процесу на міжнародну академічну мобільність; розроблення спільних освітніх і наукових програм з іноземними закладами освіти, науковими установами, організаціями; залучення іноземців до навчання та викладання в закладах освіти України. Держава сприяє участі у програмах двостороннього та багатостороннього міжнародного обміну здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників» [1].

З огляду на ці обставини, проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років спирається на запровадження практики участі іноземних викладачів у навчальному процесі українських університетів: 15% до 2020 року, 30% до 2025 року – і на реалізацію освітніх програм за участю іноземних викладачів з країн ЄС та ОЕСР. Концепція, окрім іншого, передбачає оволодіння вітчизняними викладачами новітніми інтерактивними, індивідуалізованими, командними і проектними навчальними технологіями спільного вироблення нового знання.

Це можливо, на нашу думку, за умови попереднього успішного вивчення студентами вищих навчальних закладів фахових дисциплін білінгвальним способом, що дасть їм можливість засвоїти й розширити категорійно-понятійний базис для ефективного сприйняття спеціального матеріалу, який будуть презентувати іноземні викладачі.

Варто також відзначити, що в Постанові «Про Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти» від 30 грудня 2015 року № 1187, затвердженій Кабінетом Міністрів України, зазначено, що викладачі, які забезпечують навчально-виховний процес, з метою вдосконалення системи вимог до ліцензування підготовки фахівців з вищою освітою різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, окрім вимог наявності наукової публікації іноземною мовою в рецензованих закордонних виданнях, наявності п'яти наукових публікацій у фахових вітчизняних виданнях або видання навчального посібника (підручника), мають проводити навчальні заняття іноземною (англійською, німецькою, французькою, іспанською) мовою (крім мовних дисциплін) в обсязі не менш як 50 годин на навчальний рік [2].

Усі вищеперераховані факти свідчать на користь підготовки майбутніх фахівців на

білінгвальній основі в умовах університету, адже така підготовка не лише розширить коло їхньої професійної діяльності, дасть змогу долучитися до світових здобутків у їхній професійній сфері, брати участь у міжнародній діяльності, а й розширити можливості професійного саморозвитку та самовдосконалення після закінчення університету.

Однак якщо викладанню англійської мови як предмету блоку гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) приділяється досить велика увага, то викладання фахових дисциплін іноземною мовою або здійснення професійної підготовки на білінгвальній основі почали запроваджувати лише нещодавно, тобто на сучасному етапі робляться лише перші кроки щодо викладання фахових дисциплін у ЗВО іноземною мовою, створюється базис, робляться перші спроби створення спеціальних освітніх програм на білінгвальній основі.

Але, окрім переваг професійної підготовки майбутніх фахівців на білінгвальній основі в умовах університету, є й низка недоліків, такі як брак часу на таку підготовку, незначна кількість професорсько-викладацького складу, спроможного до викладання профільних дисциплін білінгвально, і навіть ризики відтоку кадрів за умови такої підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча білінгвізм не є розповсюдженею категорією в системі освіти, його теоретичні основи відображені в працях таких науковців: Є.М. Верещагіна, М.М. Михайлова, В. Маккея, М.М. Певзнера, І. Турмана, А.Г. Ширіна. Лінгвістичний аспект цієї категорії розкрито в роботах Л. Блумфілда, У. Вайнрайха. Соціолінгвістичний аспект досліджували В.Д. Бондалетов, У. Вайнрайх, І.Х. Мусін, психологічний – М.В. Імедадзе, Е. Піл, соціологічний – Б. Спольський, В. Столтінг, культурологічний аспект – В.В. Сафонова, Ю.А. Сорокін, Я. Шародо, методичний аспект – Л.Г. Кошкуревич, Р. Байер, Д. Мон [3].

Проте всі ці аспекти розглядаються найчастіше без достатнього системного зв'язку один з одним, досі не склалося системного наукового уявлення про цілісний характер білінгвальної освіти, яка натепер є вкрай актуальною, адже модернізація вищої освіти, що відбувається на сучасному етапі в нашій країні, пов'язана насамперед із якісним оновленням змісту освіти й наданням їй мультикультурного характеру з огляду на процеси, пов'язані з інтеграцією України до європейського простору. Національна політика підготовки галузевих фахівців, які б визнавались іншими державами

та були конкурентоспроможними на сучасному ринку праці, зазнала значних позитивних змін, особливо стосовно рівня вивчення іноземних мов загалом та іноземних мов фахового спрямування зокрема. Навчання іноземною мовою стає невід'ємним складником процесу формування сучасного фахівця.

Постановка завдання. Тому метою статті є окреслення позитивних аспектів та аналіз ризиків, які виникають у процесі професійної підготовки на білінгвальній основі в умовах університету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на те що наша держава долучилася до глобалізаційних та інтеграційних процесів, які відбуваються в сучасному світі, обрала для себе європейський вектор розвитку, перед сучасними закладами вищої освіти постало завдання формування особистості, здатної жити й діяти в нових умовах, тобто підготовки фахівця, здатного до адаптації своїх знань, умінь і навичок у полікультурному середовищі. Такі зміни активізували пошук нових форм і методів, технологій організації навчально-виховного процесу.

Сучасними вітчизняними науковцями здійснюється розробка концепцій оновлення освітньої структури, основних технологій навчання й виховання, однією з яких є втілення в навчальний процес методичної системи професійної підготовки майбутніх фахівців на білінгвальній основі, адже в умовах глобалізації зростає роль іноземних мов не в загальному, а в професійному напрямі. Окрім статусу політичного, соціально-економічного, культурологічного та міжнаціонального порozуміння між представниками світової спільноти, знання фахової іноземної мови різноманітними спеціалістами дає можливість не лише бути конкурентоспроможними на сучасному полікультурному ринку праці, а й просувати нашу країну до європейської спільноти. На це вплинула низка факторів:

- в останнє десятиліття почали інтенсивно розвиватися міжнародні зв'язки України з країнами Європейського Союзу, між українськими й зарубіжними фірмами, підприємствами й організаціями в різних сферах діяльності, у тому числі й у соціальній сфері;

- розширяються безпосередні зв'язки між українськими й зарубіжними навчальними закладами;

- розробляються програми з культурного та освітнього обміну студентами, активізується участь українських студентів у спільніх міжнародних проектах;

- сучасний світ став більш багатонаціональним і багатомовним: з одного боку,

активізується процес глобалізації та економічної конкуренції, а з іншого – зростає кількість мігрантів, біженців, переселенців, які потребують передусім соціальної допомоги та підтримки;

- відбулися прогресивні зміни на сучасному ринку праці: практично всюди потрібні фахівці, які володіють принаймні однією іноземною мовою фахово; суспільство стало більш мобільним, що дало змогу українським громадянам відпочивати, навчатися і працевлаштовуватися за кордоном.

Тому володіння хоча б однією-двоюма іноземними мовами (за фахом підготовки) у глобалізованому світі розглядається як необхідність.

Відповідаючи на цей виклик часу, у Житомирському державному університеті імені Івана Франка (соціально-психологічний факультет) на кафедрі соціальних технологій розробили й упровадили в навчальний процес авторську модель професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі. Моделювання процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі дало можливість виокремити загальні основи розробки такої моделі. Для її розробки конкретизовано поняття професійної підготовки, визначено специфіку професійної підготовки фахівців соціальної сфери, а також охарактеризовано цілі білінгвального навчання, виокремлено головні компоненти і зв'язки між ними. Установлено, що головним результатом професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі є сформована білінгвальна професійна комунікативна компетентність. Під білінгвальною професійною комунікативною компетентністю пропонуємо розуміти здатність особи ефективно виконувати професійні обов'язки з можливістю виконання функцій комунікації, документоведення, наукової діяльності й професійного самовдосконалення як рідною, так й іноземною (англійською) мовами [4].

Урахувавши всі компоненти розвитку білінгвальної професійної комунікативної компетентності в умовах навчання на білінгвальній основі, які базуються на загальнодидактичних і спеціальних принципах навчання, загальнодидактичних та інноваційних формах організації навчання, новітніх і класичних методах навчання, під час використання специфічних засобів навчання, враховуючи мету й завдання білінгвального навчання, розробили модель професійної підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі. За такою моделлю підготовка відбувається в чотири етапи

(супровідний, доповнювальний, паритетний, витісняючий) з базуванням на особистісно-мотиваційному, професійно-комунікативному, когнітивно-операційному та оцінно-рефлексивному компонентах, дає можливість досягнення певного рівня білінгвальної професійної комунікативної компетентності (адаптаційного, адитивного, рівноправного чи еволюційного) майбутніми фахівцями соціальної сфери.

Діяльнісний бік моделі можна охарактеризувати поетапною організацією навчання. Важливою характеристикою цієї моделі підготовки білінгвальних фахівців соціальної сфери з дидактично-методичного погляду є поєднання загальнодидактичних, інноваційних і спеціальних форм, методів БН і методів викладання фахових дисциплін соціально-педагогічного спрямування, а також різних варіантів використання рідної та іноземної мов у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі [5; 6].

Оскільки основним результатом навчання майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі є сформованість їхньої білінгвальної професійної комунікативної компетентності, то в межах утілення моделі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі білінгвальне навчання розглядається не як спосіб вивчення іноземної мови, а як шлях засвоєння соціально-педагогічних знань, забезпечення можливості долучитися до світових здобутків у галузі соціальної роботи й розвитку комунікативних здібностей особистості, які необхідні майбутньому фахівцю у сфері соціальної роботи, за рахунок використання іноземної мови як засобу навчання.

Зміст білінгвального навчання є міждисциплінарним синтезом фахових, мовних, соціокультурних елементів і на різних етапах навчання представлений різними одиницями складності: від білінгвально-дидактичного елемента на початковому етапі навчання до викладання фахових дисциплін, які вивчаються іноземною мовою, на завершальному етапі білінгвального навчання у ЗВО [6].

Специфікою процесуального втілення моделі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі в навчальний процес є її поетапність. Важливою особливістю втілення моделі професійної підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі з дидактичного погляду є поєднання різних методів навчання (загальнодидактичних, спеціальних методів БН і комплексу репродуктивних і продуктивних методів викладання дисциплін блоку професійної та практичної під-

готовки), а також різноманітних варіантів використання рідної та іноземної мови в процесі білінгвального навчання.

Доведено, що впровадження якісно нових активних методів і форм навчання майбутніх фахівців соціальної сфери в процес професійної підготовки на білінгвальній основі дасть можливість підвищити відповідність результатів соціальної взаємодії потребам усіх цільових груп, на які працює соціальна сфера, адже з його допомогою в студентів формуються як лінгвістичні комунікативні, так і професійні комунікативні компетентності, зростає особистісна мотивація до навчання, пізнавальна діяльність, а також укріплюється зв'язок змісту професійного навчання в ЗВО з потребами сучасного ринку праці в білінгвальних фахівцях [6].

Експериментальним шляхом доведено ефективність застосування авторської моделі та методичної системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі, що відобразилося у збільшенні студентів, рівень сформованості білінгвальної професійної комунікативної компетентності (мета білінгвального навчання) яких був визначений як високий і достатній.

Отже, можемо стверджувати, що якість професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в ЗВО, рівень їхньої професійної компетентності й мотивація до кар'єрного зростання підвищуватимуться за умови впровадження в діяльність ЗВО авторського варіанта методичної системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі [6].

Але, зважаючи на те що студенти вступають на навчання з різним рівнем володіння іноземною мовою, серед перспектив розвитку професійної підготовки фахівців на білінгвальній основі в умовах університету вбачаємо розробку прогнозуючої моделі білінгвального навчання майбутніх фахівців соціальної сфери, яка дасть змогу на основі прогнозування основних компонентів білінгвальної професійної комунікативної компетентності адаптувати білінгвальну структурно-функціональну модель навчання відповідно до рівня підготовленості різних категорій студентів. Така модель повинна базуватися на певному математично-статистичному апараті після достатнього набору статистичних даних, що стануть коригувальними для застосування певного алгоритму прогнозу. Це дасть можливість адаптувати надалі білінгвальну підготовку, досягаючи її максимальної ефективності у вирішенні проблеми максимізації професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери.

Серед проблем, що потребують вирішення в умовах білінгвального навчання, також існує проблема контролю та сертифікації. Тому серед перспектив розвитку професійної підготовки фахівців на білінгвальній основі в умовах університету вбачаємо потребу у виділенні блоку дисциплін у додатках до диплома студента, де б зазначалося, що студент вивчав цей блок фахових дисциплін білінгвально.

Також важливим напрямом розвитку білінгвального навчання вважаємо написання й захист магістерського диплому іноземною мовою, що, у свою чергу, породжує проблему підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, які є учасниками процесу білінгвальної освіти. Проблема підвищення їхньої кваліфікації постає ще й тому, що вони не є фахівцями-філологами, а мають лише рівень володіння іноземною мовою В2. Тому для ефективності впровадження моделі та методичної системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі кафедрою соціальних технологій Житомирського державного університету імені Івана Франка розробляються методичні рекомендації, у яких чітко описано технологію професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі, інноваційні форми, методи, прийоми, які доцільно використовувати в умовах білінгвального навчання, подано приклади розробки й упровадження методичних матеріалів, розроблених на білінгвальній основі, а також пропонуються приклади впровадження фахових дисциплін, що викладалися білінгвальним способом, у навчальний процес.

Варто зауважити, що існують також ризики білінгвального навчання й для самих студентів: оскільки таке навчання від студента потребує подвійних зусиль (професійний і лінгвістичний аспекти), більше як часу, так і зусиль для підготовки й опрацювання фахової дисципліни, за відсутності високої мотивації це може спричинити гірше засвоєння матеріалу, порівняно з класичним навчанням. Щоб цього не сталося, викладачі повинні постійно працювати над підвищеннем мотивації студентів до навчання.

За умови білінгвальної підготовки конкурентоспроможних фахівців на сучасному ринку праці постає також проблема відтоку кадрів за кордон. Згідно з результатами моніторингу відтоку фахівців соціальної сфери в Житомирському регіоні за останні три роки (2014–2017 роки), це становить 3% від загальної кількості випускників. Цей відсоток є дуже малим, щоб уживати заходи щодо припинення відтоку кадрів, але, зважаючи на існування ризику, потрібно в

подальшому проводити моніторинг міграції вітчизняних фахівців.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, білінгвальне навчання може принести майбутньому фахівцю більше користі, ніж класичне, попри незначні ризики, розвиваючи в студента білінгвальну професійну комунікативну компетентність, яка в майбутньому дасть можливість бути високопрофесійним фахівцем у своїй галузі: брати участь у міжнародній співпраці, долучитися до міжнародних новітніх здобутків у своїй галузі, займатися саморозвитком і самовдосконаленням, бути конкурентоспроможним на сучасному ринку праці.

Варто також констатувати, що існує низка невирішених проблем у системі такої освіти, які потребують подальшої розробки: білінгвальні програми й навчальні плани; системність освітніх взаємозв'язків та обмінів; тестування, контроль і сертифікація; використання нових освітніх технологій у білінгвальній освіті.

Варто відзначити, що вищезазначені проблеми є актуальними й потребують вирішення найближчим часом, адже вони слугують інструментом у системі освіти й самоосвіти в умовах вивчення дисциплін блоку професійної та практичної підготовки в умовах університету й включають міжнародний полікультурний аспект у зміст університетської освіти, зумовлюючи так підготовку майбутніх спеціалістів соціальної сфери до роботи в полікультурних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про вищу освіту: Закон України станом на 5 вер. 2017 р.: офіц. вид. / Верховна Рада України. Київ: Парлам. вид-во, 2017. 49 с.
2. Кушнір В.А. Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04. Київ, 2003. 40 с.
3. Ситняківська С.М. Теоретико-методологічні засади формування білінгвальної професійної компетентності майбутніх фахівців із соціальної педагогіки. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Сумі: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. № 5 (49). С. 363–372.
4. Mackey W.F. A description of bilingualism. Fishman J.A. (ed.). Reading in the sociology of language. Den Haag: Mouton, 1977. P. 554–584.
5. Ширин А.Г. Дидактико-методические аспекты процесса билингвального образования. Вестник Новгородского государственного университета. Великий Новгород, 2005. № 31. С. 63–66.
6. Ситняківська С.М. Технологія організації білінгвального навчання фахівців соціальної сфери фаховим дисциплінам у вищому навчальному закладі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир, 2016. Випуск № 1 (83). С. 135–143.